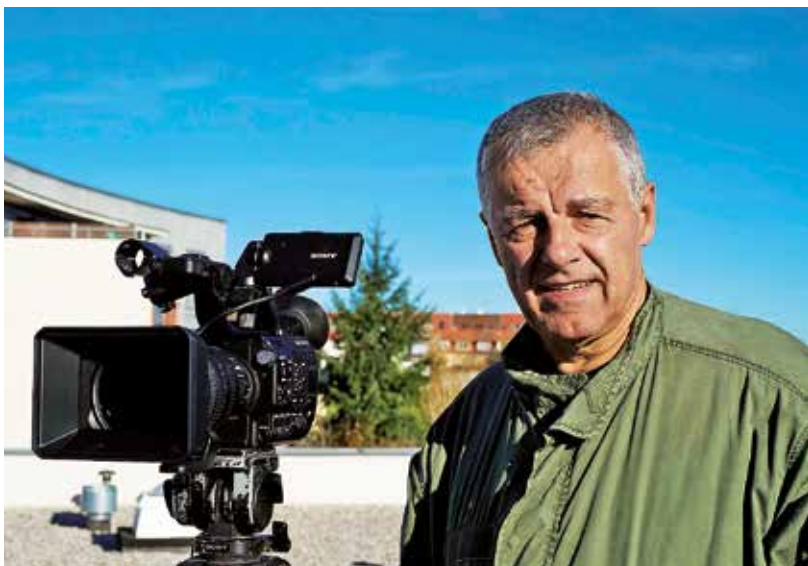

Kus života za to stojí

S Martinem Vadasem o rodinné tradici přervané komunistickým převratem a dráze filmového dokumentaristy, který mapuje příběhy odpůrců, pachatelů i obětí totalitního bezpráví

JOSEF HALLA, JAROSLAV ROKOSKÝ

Martin Vadas v roce 2018

Foto: Marie Šandová

Váš dědeček Jaroslav Vadas si zřídil v roce 1919 v Pardubicích malou elektrotechnickou živnost. Vybudoval z ní elektrotechnickou továrnu. Vyráběly se tam motory na střídavý i stejnosměrný proud, dynamy, transformátory, instalační součástky. Podnik prosperoval, přečkal hospodářskou krizi i požár. Pak ale přišla nacistická okupace. Co se dělo s rodinnou firmou v období Protektorátu Čechy a Morava?

Zkraje nic zvláštního. Jen se dědeček jako sokol zapojil do nějakých odbojových aktivit, o kterých nevím nic bližšího. Zatkli ho 6. března 1942. Měl obrovské štěstí, že nespadol do heydrichiády. Odsoudili ho v Litoměřicích a stal se vězněm

nacistické říše. Prošel Bamberkem a Ebrachem, kde pracoval s ostatními vězni v podzemních továrnách. Kdysi to vyhledala badatelka Jarmila Doležalová, velmi si její práce vážím. Fabrika fungovala dál, vystřídali se v ní tři trojhendři, němečtí národní správci. Jeden z nich stroje z fabriky zabalil a naložil na vagony. Chtěl si to odvézt domů jako osobní kořist. Asi ho někdo udal, takže ho zavřeli. Stroje namontovali zpátky a zavedli nějaký pozměněný výrobní program.

Po válce se dědeček vrátil...

Ano, 24. května byl už doma. Příbuzní ho nepoznali, ztratil asi polovinu váhy. Měl prý čtyřicet kilo. Po celou dobu věznění myslel na obnovu fabriky. Dělal si zápisky, plánoval, co

společně se svými syny vybuduje. Továrnu mu vydával inženýr Jan Žemla, který byl v zastupitelstvu v Pardubicích přes hospodářské věci. Děda se hned pustil do práce a obnovoval a obnovoval...

Třetí republika mu ovšem neodpustila daňové odvody z období protektorátu, ačkoli byl uvězněn.

Ano, Němci tam hospodařili, udělali nějaký výsledek a za to se muselo zaplatit, i když to nebyl děda, kdo tržil.

Kolik měla továrna zaměstnanců?

Dědeček se vyučil elektrikářem ve Vídni a začínal s přispěním rodiny. Zejména manželky Antonie, ta pocházela z rodu Holubů z Čelákovic. Antonie dostala půjčku do začátku, aby mohli zřídit elektrotechnickou dílnu, a dbala na splácení. Společně dílnu rozvíjeli a v roce 1929 už měli sto zaměstnanců. Takže za deset let vytvořil Elektrotechnický závod Vadas Pardubice pracovní příležitost pro sto lidí.

Po únoru 1948 přišlo znárodnění. Zaměstnanci navrhovali, aby dědeček zůstal ředitelem, ale bez úspěchu. Jak to snášel?

Ke znárodnění došlo začátkem března. Dědeček určitě nijak rád nebyl, ale hlavní pro něj byla práce. Jezdil po kraji a dával dohromady motory. On byl člověk práce. Nebyl developer, kšeftář, což mu babička trochu zazlívala, protože musela hlídat finance. Děda vždycky něco vymyslel, třeba zkoušečku napětí, která je slavná dodnes, zná ji každý elektrikář. Ale

Továrna Jaroslava Vadase v Pardubicích v době své slávy
Antonie Vadasová s dětmi
Zaměstnanci pardubické továrny Jaroslava Vadase před budovou
podniku v roce 1929
Jaroslav a Antonie Vadasovi se syny Jaroslavem, Zdeňkem a Jiřím
Foto: archiv Martina Vadase

vyráběli taky žehličky, pračky (ještě nedávno jsem našel na internetu, že někdo prodává pračku Vadas, a nebyla levná). Ovšem místo aby vyráběl ve velkém pro celou republiku i pro zahraničí, dělal to takovým dílenským způsobem a vždycky byl rozkročený do více oblastí. V době krize to mělo své výhody. Když nějaká část výroby neprosperovala, jak by si všichni přáli, podržela ji jiná činnost.

Dědeček měl tři syny...

Ano, nejstaršího Jaroslava poslal do Zlína, do Baťovy školy práce. Aby se tam naučil řídit, pracovat, organizovat, protože byl předurčený k tomu, aby pokračoval v rodinné tradici. Druhý syn, můj táta Zdeněk, šel po válce na práva a před poslední rigorózní zkouškou skončil, protože jeho profesor Zdeněk Peška, u kterého měl zkoušku dělat, byl zatčen (18. listopadu 1948 – pozn. autorů). Pak zatkli i tátu. Už se nedostal k tomu, aby dostudoval. Když se vrátil z vězení a následné základní vojenské služby, řekli mu, aby šel pracovat někam na vzduch. Stal se montérem vysokého napětí. Dělal to jedenáct let a měl spoustu úrazů. Například když v nějaké rozvodně něco sepnulo, jeho to vyhodilo oknem. Pak si mohl dodělat střední školu, elektrotechnickou průmyslovku, a stal se výzkumným technikem Středočeských energetických závodů. Jeho bratr, dědečkův nejmladší syn Jiří, se zřejmě kvůli kádrovému profilu, jak se říká v naší rodině, nedostal ani na střední školu. Vyučil se elektrikářem, byl u PTP a celý život dělal elektrikáře. V osmdesátých letech napsal překrásné texty *Vzpomínky* (1985) a *Vůně vzpomínek* (1987). Je v nich řada nepřesností, ale jinak je to pro mě i pro celou rodinu úžasné svědectví.

Můj táta byl spíš na opravování textů, než aby sám psal – tedy pokud zrovna nepsal a nevydával básně pod pseudonymem Pavel Jasmír. Taky dal dohromady různé technické publikace a byl specialista na stížnosti, protože to uměl tím svým úřednicko-právnickým jazykem. Ale vzpomínky pro nás nenapsal. Jirka tedy napsal

krásnou věc, která je pořád jenom v rukopise. Kdyby se to dalo nějakým způsobem vydat, byl bych rád, protože to přináší docela jiný obraz 20. století, než jaký známe z různých televizních seriálů. Ale je to majetek jeho potomků a tety a ti se zatím k ničemu takovému nechystají.

Po únoru 1948 působila ve východních Čechách protikomunistická skupina inženýra Jana Žemly, která měla mimo jiné získávat zprávy politického, hospodářského a vojenského charakteru a posílat je na Západ a taky pomáhat ohroženým lidem do zahraničí. Jejím členem byl třeba František Desenský, poslanec za lidovou stranu za třetí republiky, a další. Jak se přihodilo, že v lednu 1949 byl zatčen jak váš tatínek, tak jeho starší bratr a babička?

K zatčení došlo v souvislosti s pátráním po vrazích studenta Lubomíra Krátkého, syna předsedy ONV. Zastřelili ho hned zkraje roku 1949 na chodníku v Pardubicích, před domem, kde bydlel. Vyšetřovalo se to šest měsíců. Krátký měl v sobě dva průstřely. Dvě vypálené kulky ho nezasáhly. Osmadvacet z vyšetřovaných se ale přiznalo, že to byli oni, kdo Krátkého zastřelil. Dvacet osm střelců na dva zásahy a celkem čtyři výstřely – to soud prostě nemohl vzít. Takže třeba můj táta, který se k ničemu nepřiznal, ani souzen nebyl. Sice ho přivezli do soudní budovy (proces probíhal 13. až 23. června 1949 v Okresního soudu pro Prahu 2 ve Spálené ulici – pozn. autorů), ale odtamtud ho eskortovali s ozbrojeným doprovodem na vojnu do Vysokého Mýta. Strejda Jarďa byl odsouzen (k trestu žaláře v trvání 6 měsíců – pozn. autorů) pro údajný styk s Janem Žemlou. Babičku pustili.

Ani váš dědeček se později nevyhnul vyšetřování. Dopadlo pro něj tragicky.

Dědu jsem bohužel už nezažil. Zemřel náhle 30. června 1952 na chodníku na rohu Jindřišské ulice v Pardubicích. Údajně následkem celonočního vý-

slechu na pardubické StB. Pohřební průvod byl zakázán.

Jeden z vašich prvních filmových dokumentů se věnuje právě návštěvě fabriky s vaším tatínkem. Nazval jste ho *Nevstoupíš dvakrát do téže továrny* (ČST 1991). Nejenže to byla zdevastovaná fabrika, ale zničené byly i někdejší pracovní vztahy. Myslíte si, že hodnoty, které vyznával a které přenesl na své spolupracovníky i potomky, vás formovaly natolik, že nasměrovaly vaši další životní cestu?

To asi nejde takhle říct, rodiče před námi o minulosti téměř nemluvili. Nechtěli nás tím zatěžovat. Jen tátovi občas uklouzlo: *Horší než nacisti*. Bylo jasné, že myslel komunisty. Že nějaká továrna byla, že byly nějaké zkoušečky vadasky, to jsem věděl. Byl na nich nápis *Vadas*, měli jsme je doma, takže jsem se dověděl, kdo je vyrobil. Do Pardubic jsme jezdili na hroby, občas i za „tetou Dádou“, tátovou chůvou, která tu a tam zavítala i k nám do Prahy. Ale jak to bylo v továrně, jsme se dozvěděli až ze vzpomínek strýce Jirky z osmdesátých let. Teprve pak jsem se na to ptal a zjišťoval další a další věci. Když se otec začal zajímat o osud továrny, nebylo o ní v rodině širší povědomí.

Máma něco věděla, taky teta Jaruška, žena strýce Jiřího, který už byl po smrti. Ani Jarďa, druhý strýc, už nežil, ale něco si pamatovali jeho synové. Táta byl jediný z generace synů, kdo měl rodinnou paměť. Když se začalo mluvit o vracení majetku, uspořádal návštěvu tzv. oprávněných osob, které by měly nárok na případnou restituci. Řekl jsem si, že bych to měl zaznamenat na kameru. Problém restitucí to ukazovalo v úplně jiném světle, než jak je líčily noviny a televize – že lidé po tom majetku baží, falšují restituční nároky apod. Natočil jsem autentické situace, včetně rozpaků a nejistoty budoucích vlastníků, co by se s tím majetkem vlastně mělo dělat. Malér byl v tom, že to dávno nebyla funkční fabrika. Moje dcera Rebeka, tehdy osmiletá, na konci filmu říká, že by tam měl být

Sourozenci Vadasovi Martin, Jan a Michaela na Tři krále roku 1957

Foto: archiv Martina Vadase

trávník a že by se tam měly opravovat knížky, když vypadne stránka. Šlo asi o nejkonstruktivnější návrh, který zazněl.

Zaujalo mne to, že fabrika byla zdevastovaná, ale režim ji nebyl schopen asanovat. Jen díky tomu se zachovala.

Za normalizace se říkalo, že průmysl by neměl být ve středu měst. Takže v rámci jeho vymístění z centra Pardubic stavěli sedmáct let v Černé za Bory novou továrnu. Tam se převezly stroje, které zůstaly v naší fabrice ještě z dědečkových dob. Veškerý výrobní program, kanceláře, všechno bylo přemístěno. A celý proces urychlili v okamžiku, kdy se začalo mluvit o restituci – aby v továrně náhodou nezůstala nějaká vrtačka, nějaká svářecí souprava, cokoli. Studna s pitnou vodou a spodní vody v areálu byly zalité olejem z transformátorů. V okamžiku, kdy my jsme tam směli na návštěvu, viděli jsme jenom nepořádek a prázdno.

Co rodinné kořeny z maminičiny strany...

To je taky zajímavá historie. Hrozně

lituju, že není kvůli mé liknavosti nebo pomalosti dostatečně probádaná. Maminčin tatínek, kterého jsem naštěstí zažil a který mě učil hrát šachy a sbírat známky, byl ředitelem banky v Pardubicích. Za války byl Anglobankou poslán z Prahy do Pardubic, aby tam vedl její pobočku, která se musela přejmenovat na Pragobanku. Byla na dost významném místě, vedle Zelené brány, proti hotelu Grand, dnes v ní sídlí Komerční banka. Prarodiče s mojí mámou a jejím bratrem tam bydleli v prvním patře. Jsou to okna v blízkosti Zelené brány. Dole byly bankovní prostory. Dědeček v přízemí úřadoval a nahoru chodil na oběd a pak zase dole řídil banku. Jak se stal bankéřem, to vlastně nevím. Ale již zmiňovaná Jarmila Doležalová mi prozradila, že by k němu mohli mít dva tři kartony v České národní bance v archivu. Pokud mi to zpřístupní, měl bych se tam jít podívat.

Jak se jmenoval váš druhý dědeček?

Josef Kasal. Jeho, žena, bábinka Marie, byla rozená Lapáčková. Děda musel mít kontakty se všemi podnikateli

široko daleko, protože jim poskytoval úvěry nebo jiné bankovní služby. Nevím přesně, jestli a jak spolupracoval i s Jaroslavem Vadasem. Protože to ještě nebyla ruka v rukávu, rodiče se za války teprve poznávali. Brali se až v červnu 1948 a oddával je P. Anastáz Opasek, náš soused, jeho maminka bydlela ve vedlejší ulici.

Jarmila Doležalová pátrala, a také spolu jsme někde byli a ona tam rozkryla, že je to ještě komplikovanější. Vaškovi, to asi znáte, František Vaško a Jindřich Vaško, byli (2. července 1942 – pozn. autorů) zastřeleni na Záměcku v Pardubicích. František byl nájemcem a Jindřich správcem lomu Hluboká, kde byla nějaký čas vysílačka Libuše pro spojení s Londýnem. Moje teta, manželka Jirky, je vlastně sirotek od Františka Vaška. Marie Vašková byla v koncentračním táboře v Ravensbrücku, tam odvezli i ženy z Lidic. Byla tím dost poznamenána zdravotně i psychicky, poznal jsem ji v dětství jako pořád se trápící tetu.

Měla maminka sourozence?

Měla bratra Josefa, který už nežije. Jména se dávala prvorozeným potomkům po tatínkovi. Maminka je Vlasta.

Ale teď k vám. Jak jste se dostal k profesi filmového dokumentaristy?

Tatínek fotografoval rodinu, příbuzné, svatby i věci do práce. Naučil jsem se to od něj jako kluk. Jinak jsem žil jako takový malý „lehkoživka“. Čerpal jsem z výtobytků komunismu. Učení do školy jsem vyřešil tak, že jsem si odposlechl látku při hodině a pak ji odrecitoval více či méně tak, jak ji učitelé odpřednášeli. Jinak jsem si užíval. Věčně jsme jako kluci hráli fotbal a vybíjenou na ulici před domem. Bruslili jsme na rybníku u kostela. V parčíku s pomníkem uprostřed jsem lyžoval. S maturitou ovšem přišla otázka, co dál. Nebyl jsem nijak vyhraněný. Nervózní z toho byli hlavně rodiče: co s tím klukem mají dělat, na co by se hodil? Tahle otázka je doháněla k zoufalství, tak mě vzali do pedagogicko-psychologické poradny na

Snímky z práce na trezorovém celovečerním snímku *Evžen mezi námi* (1981), který s 56 herci natočili „na koleni“ jako svůj absolventský film na FAMU Petr Nýdrle a Martin Vadas Foto: archiv Martina Vadase

Staroměstském náměstí. Slyšel jsem, že to tenkrát dělalo hodně rodičů. Šlo asi o nějaký módní trend – panovalo přesvědčení, že v poradně to za ty rodiče i děti vymyslí. Zkoumali mě tam, nechali mě kreslit nějaké obrázky, vyplňovat dotazníky a všechno možné. Pak se ptali, co bych chtěl studovat, a já na to, že nevím, možná architekturu, nebo že fotografuji, tak třeba FAMU. A oni řekli, že se můžu hlásit tam i tam. Na architekturu jsem měl ale dveře zavřené, protože jsem studoval na humanitní větvi Gymnázia Jana Keplera, kde jsme neměli deskriptivní geometrii. Sice jsem maturoval z matematiky, ale to byla jiná matematika, než jakou měli spolužáci z přírodovědné větve. Brali derivace, integrály. Já dodneška netuším, co to je. Budoucnost byla nejistá, že by mě přijali na FAMU, to bylo něco z říše snů! I když jsem fotografoval, chodil do přípravky na LŠU a byl na tom kádrově velice dobře, protože jsem měl po tatínkovi dělnický původ. Na FAMU jsem byl přijat až napodruhé – v roce 1974/75, rok po maturitě.

Jak jste se dostal k tématu bratři Mašínů? Musel jste si získávat jejich důvěru?

Točil jsem dokument o společenství Opus bonum opata Anastáze Opaska. Poprvé zasedali v Čechách v klášteře Teplá v prosinci 1994. Na programu bylo mimo jiné téma Mašínů – jak jejich příběh rezonuje v české právníce obci, mezi advokáty a státními zástupci. Přednášel právník Martin Štumpf, v té době šéf kanceláře ministra vnitra Jana Rumla. Jeho manželka je advokátka, má kancelář v břevnovském klášteře. Oba měli mezi právníky své generační druhy. Martin, budiž mu země lehká, si udělal průzkum, co ti právníci k případu Mašínů říkají. V klášteře Teplá to přednesl a pak se rozpoutala diskuse. Já točil, točil a točil – naštěstí jsem měl s sebou hodně kazet – a nevěřil vlastním očím a uším. Martin Štěpánek, který hrál kpt. Jaroše v *Sokolovu*, propagandistickém filmu režiséra Otakara Vávry z doby normalizace,

začal hystericky rvát tím svým silným a hlubokým hlasem – on to uměl prodat rétoricky a dramaticky: *Jestliže budou rehabilitováni všichni komunisté, kteří se dopustili vražd, nechtě jsou rehabilitováni taky bratři Mašínové. Jestliže nebudou rehabilitováni bratři Mašínové, zvedám opět ruku pro to, aby se provedly procesy s pachateli vražd, kterých se dopustila komunistická strana. A šlus. Jak si to ten člověk, komentátor Svobodné Evropy, může myslet? Kde žil? Srovnávat takové věci? Mě to úplně šokovalo. Lída Rakušanová tam řekla: *Jestli bysme si nezaždělávali na obrovský balvan na té cestě dál, kdybychom teď nereflektovaně prohlásili, že ano, bratři Mašínové byli národní hrdinové, a kdo je chce soudit, je vlastně... zrádce národa... nebo já nevím.* Bývalá disidentka Jiřina Šiklová zase prohlásila: *Podobně jednal třeba i Stalin, když přepadl vlak, aby získal peníze na revoluci. A pokud vím, tak to taky nepovažujeme zrovna za činnost, která by byla zvláště ospravedlnitelná...**

Musela to být dost bizarní diskuse.

Byl tam spisovatel Karel Pecka, bývalý politický vězeň. Připomněl, že se tady něco v roce 1948 stalo – a že šlo o vyhlášení války: kdo nejde s námi, jde proti nám. Připomněl i výroky Klementa Gottwalda. A ptal se zúčastněných, jak se na to tedy mělo přiměřeně reagovat? Do toho Ivan Medek, aktivní v Opus bonum a Opaskův blízký přítel: *Za každého režimu i ve válce by to byl zločin.* Opasek tam seděl s křížem na prsou a řekl: *Mnozí lidé mi dají za pravdu, byl to skutečně mimořádný čin. Já bych nemohl považovat za vraždu, když se někdo probíjí do svobody a cestou zastřelí několik lidí. Prostě to k tomu patří. Jestliže se chtěli dostat ven, tak použili všeho, aby si zachránili život, protože byli ohroženi na životech.*

A protože oni k němu vzhlíželi jako k autoritě, najednou trošku přibrzdili. Pro mě to byla zcela klíčová polistopadová rozprava k minulosti. Samotného by mě totiž ani nenapadlo, čím by mohl příběh Mašínů vzbuzovat vášně. Knihu Oty Rambouska *Jenom*

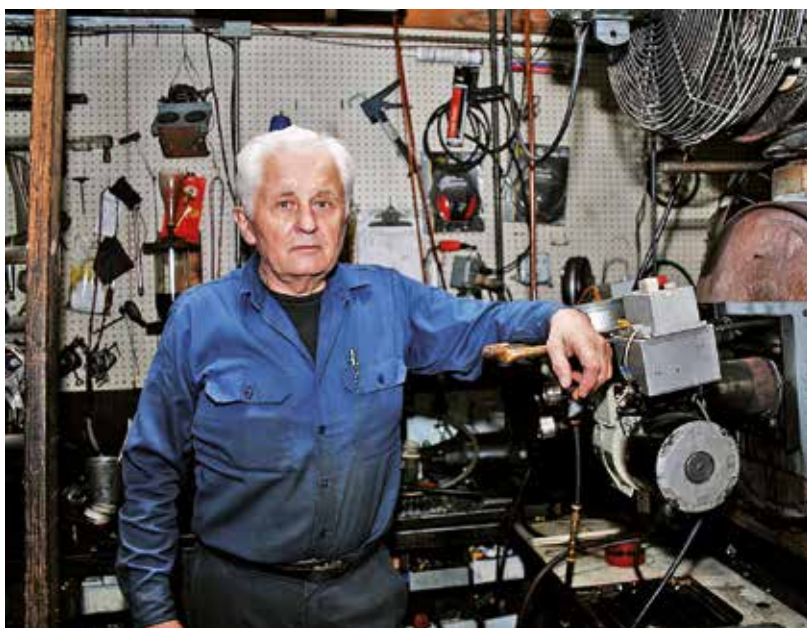
me strach jsem přečetl hned v devadesátém roce přes noc jedním dechem. Ráno jsem to zavřel a všechno se mi zdálo srozumitelné – proč Mašínové reagovali, jak reagovali. Jak říkal Karel Pecka, komunisti vraždami začali, rozdělili společnost, vyhlásili „třídní boj“. A Mašínové prostě nechtěli čekat, až to komunistické vraždění dospěje až k nim domů. Milan Paumer později říkal: *To jsme na ty uličníky se samopaly měli házet knedlíky?* Takže jsem to jako rozporuplné téma vůbec nebral. Až v prosinci 1994 se mi otevřelo ve všech dimenzích, které ti lidé v Teplé pojmenovali.

Napsal jste námět pro televizi?

Chtěl jsem udělat dlouhý dokument. Zaměřil jsem se na aktuálně diskutované situace, odbojové akce Mašínů tady v Čechách. Objel jsem ta místa ještě s novinářkou Petruškou Šustrovou a s Pavlem Pobříslm, po Petrovi Placákovi tehdy druhým „mašínologem“. Když ale můj námět projednávali dokumentaristé v České televizi, všichni hlasovali jako jeden muž, že tohle se tady dělat nebude. Veřejná debata běžela svým směrem, ale v České televizi si vybírali jen libá témata. Mašínové pro ně nebyli zajímaví. Přitom jsem to nenapsal nějak vyhronečně, udělal jsem tzv. inventuru témat, o kterých je potřeba točit a osvětlit je. Až to viděl Honza Štern. Už ani nevím, jak k tomu přišel, protože byl dramaturgem uměleckých pořadů. On si každopádně myslel, že by se z toho pořádný dokument udělat měl. Zašel za tehdejší generálním ředitelem Ivo Mathém, ten svolal ekonomickou komisi a přijali zvláštní rozhodnutí, že vyčlení peníze, aby se to točilo. Dokument *Země bez hrdinů, země bez zločinců...* měl premiéru v roce 1996, první repríza proběhla, až když zemřel Ctirad Mašín, programovou změnou ve čtvrtek 25. 8. 2011 na ČT2. Mám pocit, že to byla také repríza poslední.

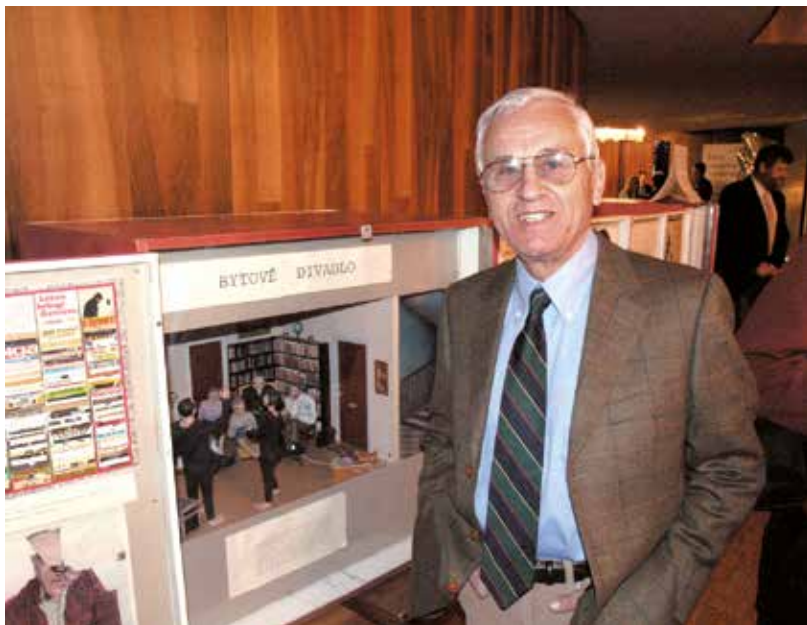
Proč?

Zdá se mi, že lidé, kteří v ČT rozhodovali a dodnes rozhodují, to nechtějí. Měl jsem v plánu nezůstat u jednoho dokumentu. S tehdejšími programo-

Ctirad Mašín v Ohiu a Josef Mašín na konferenci o třetím odboji v Berlíně, 2007

Foto: archiv Martina Vadase

vým ředitelem České televize Jiřím Pittermannem jsme se shodli na tom, že ten první film je jenom část, že se musí udělat dokumentární série od legií, od založení republiky až do současnosti, jak se dějiny Československa promítaly do života rodu Mašínů a naopak. Jak rodina se toho dění vždycky dotkne, jak to komentuje, jak rodinní příslušníci nasazují životy

za republiku, umírají za svobodu, za demokracii. Vyprávět příběh v této kontinuitě, protože jinak je odbojová činnost bratří Mašínů pouhá kovbojka na míle vzdálená skutečnosti. Chtěl jsem tedy připravit sérii dokumentů od příběhu jejich otce, přes matku Zdenku, válku a Tři krále, ale i skutky mladých Mašínů, prezidentské medaile za chrabrost, vývoj

po válce, poškozování památky nacisty popraveného plk. Josefa Mašína komunisty, komunistické vraždění blízkých přátel rodiny (gen. Heliodor Píka, Dr. Milada Horáková ad.), odbojovou činnost bratrů s přáteli, která vlastně trvala „jen“ mezi roky 1951 a 1953, věznění Ctirada, propuštění, sabotáže, odchod za hranice, cesta přes NDR na Berlín, proces „Novák a spol.“, popravy den po prvním máji 1955, tragickou smrt maminky ve vězení, pak život sestry Zdenky, „volavky“ v Čechách, život Mašínů a Milana Paumera v Americe, až po ozvěny po roce 1989, které tady působily jako výkřiky ze tmy. Oni měli svůj postoj, který byl a je docela konzistentní, ale postkomunistickou společností většinou nepochopený, i přes všechny petice za projevení úcty členům odbojové skupiny bratří Mašínů, veřejná slyšení v senátu, osm návrhů senátu několika prezidentům na státní vyznamenání, pietní akty v Kolíně a Lošanech. To už jsme v marasmu současnosti.

Takovou sérii se ovšem natočit nepodařilo...

Tehdejší programový ředitel Pittermann neměl žádné výkonné pravomoci, rozhodoval Ivo Mathé a lidi z redakcí, kteří to měli na starosti. Jenže Ivo Mathé už je pryč, další ředitelé přicházejí a odcházejí. Od roku 2009 nebo 2010 ten projekt opakovaně navrhuji, ale nikdo se k němu nechce přihlásit. A že to nechtějí, to mi na rovinu také nikdo neřekne. Přitom nemám pocit, že bych dokument *Země bez hrdinů, země bez zločinců...* dělal nějak vyhraněně „antikomunisticky“. Proto ve filmu mluvili nejen političtí vězni, spisovatel Karel Pecka nebo arcipopat Anastáz Opasek, ale také Martin Štěpánek, Lída Rakušanová, Jiřina Šiklová nebo Ivan Medek, kteří jsou vůči Mašínům kritičtí. Všechno to tam zaznělo, ale hlavně tam byly

rekonstruovány jednotlivé odbojové akce na základě svědeckví účastníků z obou stran a archiválií. Ať si divák vybere, zorientuje se, vytvoří si svobodný názor. Ví dnes totiž, k čemu se vůbec vyjadřuje v těch údajně sociologických průzkumech? To téma se často zpracovávalo neseriózně. Ctirad a Josef Mašínové byli otevření komukoliv. Oni věděli, co tady o nich napsali František Vrbecký, Ivo Železný a spol., co natočil režisér Sequens, a chtěli vypovědět, co zažili, a říkají to i dnes Josef se Zdenkou komukoliv. Třeba Anastazie Kudrnová, bývalá redaktorka *Mladého světa*, si nechala na kameru TV Nova ukazovat Ctiradem, jak chtěl Josef přivázat ke stromu tělnatou kuchařku, které v roce 1952 nebyl zkríven vlas, aby se pak Ctirada zeptala: *A mě byste také zabil?* Například i pořad *Aréna České televize* z roku 1995 byl spíš protimašínovskou propagandou než seriózní televizní publicistikou. Pozvali si do studia Pavla Rychetského, vojenského prokurátora Miroslava Kříženeckého, komunistu a agenta StB Vojtěcha Filipa s krycím jménem „Falmer“, různé takové bolševiky.

Ctirada Mašína obhajoval advokát Milan Hulík, a to bylo všechno. Slibovali telemost, jenže pronajali jenom dva dráty. Nebyl to tzv. čtyřdrát, kde kontinuálně běží jeden zvukový signál tam a druhý zpátky. Ctirad seděl někde ve studiu v Ohiu, v nějakém betonovém bunkru, a jenom tehdy, když mu přepnuli zvuk, slyšel útržky toho, co se v pražském studiu povídá. A když měl mluvit on, museli to zas přepnout obráceně. Neměl přímý kontakt se studiem, vypadalo to celé hodně divně. Josefa Mašína, kterého měli mít spojeného z Kalifornie, nespojili vůbec. Takže v takových neregulérních podmínkách, za přispění komunistů, se tady téma Mašínů vtoulalo lidem do hlavy.

Jak se natáčelo s Mašíny vám?

Osobně jsem je do té doby neznal, ale natáčení s nimi i s Vladimírem Hradcem nebo Milanem Paumerem bylo bez problémů. Bývalý komunistický režim popisoval tyhle lidi

jako krvelačné vrahy. Já jsem ale našel zanícené vlastence a přesvědčené demokraty, kteří nám sdělili, že svoboda není dar, ale něco, za co je třeba i bojovat – se všemi riziky, která takový boj přináší. Ctirad se svou družkou Jarmilou Bartůňkovou přijeli z Ohia do Kalifornie, kde jsme seděli u Josefa na zahradě, a natočila se tam spousta materiálu. Ještě to mám doma schované.

Když se bavíte s někým mezi čtyřma očima a potom zapnete kameru a kolem se shromáždí štáb, kolik se ztratí z té původní bezprostřednosti, upřímnosti, zajímavosti?

Já se nesnažím všechno si tzv. vyříkat předem. Myslím, že půvab je v tom, když lidi mluví „z voleje“, napoprvé. Diváci před sebou nemají někoho, kdo říká: *Jak už jsem uvedl, než byla zapnutá kamera*. Radši si zjistím, co respondent kde řekl jinde, abychom nereprodukovali něco, co už jsme si předtím několikrát pověděli. Tím osobitě sdělení ztrácí hutnost, bezprostřednost. Problém je samozřejmě v tom, jak historický příběh dnes vyprávět – jak používat archiválie, svědky, historiky apod. Lidi mi občas vyčítají, že informace na ně „střílím“ moc rychle. Že jeden hlas střídá jiný a oni nemají čas to zažít. Nebo že jsou informace sdělované nejen slovy, ale i nějakým lejtrem, které musí divák stihnout přečíst. Je obtížné to vše pojmout, uvědomit si všechny souvislosti. Nevím, jestli to vyprávění někdy moc „nedrmolím“. Někteří diváci, nezvyklí soustředěnému vnímání filmu před obrazovkou, pak říkají, že se musí podívat ještě jednou. Jestli to udělají, jsem tomu rád. Je už na televizi, jestli jim to nabídne znovu.

Ale je tu ještě jiný pohled, opačný. V dnešním rychlém světě se vaše dokumenty mohou zdát nudné, vleké, jednotvárné.

S mladou generací byl vždycky problém. Já tam vidím jiný aspekt. Tvrdí se, že se zkracuje doba, po kterou jsou lidé ochotni něco koncentrovaně vní-

mat. Dneska už je vzácnost, aby mě někdo pozval na víc než hodinovou přednášku. Chtějí od každého deset nebo dvacet minut. A jak zhustit výpověď o Mašínech do deseti či dvaceti minut? Na druhou stranu jsem byl před několika lety s dokumentem *Země bez hrdinů, země bez zločinců...* na Gymnáziu Jana Keplera v Praze, promítali jsme těch 58 minut a pak jsme další čtyři hodiny seděli nad otázkami a odpověďmi. Den nebo dva nato tam měli pozvaného Milana [Paumera] a zase tam seděli pět hodin. Oni soustředěně poslouchali, a ne že by tam zůstali dva nebo tři. Na začátku jich tam bylo třeba 35 a na konci ještě 15. Takže zázraky se dějí.

Jak na vaše české dokumenty reaguje zahraniční publikum? Rozumí jim?

Moje české dokumenty jsou tak české, že v zahraničí téměř nikoho nezajímají.

Kromě Slovenska, možná?

Že by si slovenská televize něco mého koupila a zařadila to do vysílání, to se mi ještě nepříhodilo. Občas mi píše divák ze Slovenska – kam dosáhne signál z České republiky – že zahlédli mé filmy na ČT2. Občas něco promítnou Česká centra v zahraničí, ale není to nic masového, i když předvádění částí dokumentární série *Proces H*, tedy rekonstrukce procesu Milada Horáková a spol. (vyrobila ČT 2009 – pozn. autorů) na jedné z právnických fakult v Bratislavě a následná noční rozprava Štefana Hríba s historiky v pořadu *Pod Lampou* na TV JOJ měla celkem překvapivý ohlas. Druhý den nás lidé poznávali na ulici a v kavárnách. V Paříži jsem uvedl dokument *Nizká Vysoká hra* z roku 2014. Je to můj autobiografický příběh ostříže-asistenta kamery, ale hlavně příběh režiséra a dlouholetého ředitele Městských divadel pražských Oty Ornesta a normalizační televize. Do této doby, než se to zpracovalo, to bylo jakési zastřené. Spousta lidí měla Otu Ornesta, který přes zahraniční diplomaty v Praze tajně zprostředkoval texty českých autorů Pavlovi

Titul dokumentu Martina Vadase Cesty do nebe (1996)

Foto: archiv Martina Vadase

Tigridovi do Paříže, v paměti, viděli ho, jak se v Československé televizi sedmdesátých let svléká, zpovídá se v nezáviděníhodné situaci ve vězení. Myslím, že tomu nikdo moc neporozuměl. Spisovatelka Eva Kantůrková klidně psala svůj ortel, že Ota Ornest selhal. Tohle jsem tedy promítal v Paříži v Českém centru. Diváci, nejen Češi, ale i hodně Francouzů, to pozorně sledovali. Potom se velice přemýšlivým způsobem zúčastnili diskuse. Nemyslím si, že by to bylo nějak oslyšené, ale aby potom přišla pozvánka, že by to promítala televizní stanice ARTE, to se nestalo. Zatím.

Neuvažoval jste někdy o tématu, které by cílilo víc na mezinárodní publikum?

Soustřeďuji se na česká témata, protože jich máme mnoho nezpracovaných a nikdo to za nás neudělá, případně blbě – viz film *Milada*. Teď uvažuji o tom, pokud se vše podaří a pokud budu živ a zdrav, že bych chtěl u příležitosti nalezení světově unikátních záznamů procesu se Slánským udělat dokument na tohle téma, samostatně pak zpracovat i dokumentární filmovou monografii Artura Londona. Je to velké evropské téma, kterým historik Karel Bartošek svou knížkou *Zpráva o putování v komunistických archivech: Praha*

–Paříž 1948–1968 a předtím ještě *Les Aveux des archives Prague-Paris-Prague 1948–1968* spouště lidí otevřel oči. Taky to bylo spojené s *Černou knihou komunismu*, která na Západě v levicovém prostředí udělala mimořádnou osvětu. Přinutilo to čtenáře k podstatné reflexi, takže tohle by mohlo být mé první mezinárodní téma (*úsměv*).

Jak se díváte na třetí odboj?

Máme tady zákon, který přiznává osvědčení těm, jejichž odbojová činnost byla prověřena důkladným šetřením. Zákon však také jeho účastníkům ukládá, že se musí sami přihlásit, úmyslně se tak vyhnul zrovna Mašínům a dalším, kteří se z principu odmítají „doprošovat“ státu, který nepokládají za právní. Taky vidím problém v tom, že by bylo třeba, aby veřejnost znala příběh držitele osvědčení a mohla si ho vážít nejen kvůli tomu, že má medaili, ale i za konkrétní skutky, statečnost v konkrétních situacích. Z druhé strany: často se mluví o „zločinech komunismu“, ale pachatelů se nám jaksi nedostává. Mělo by jít o konkrétní zločiny konkrétních komunistů s popsány skutky a provedenými důkazy, s jejich zhodnocením a s pravomocnými rozsudky včetně vykonaných trestů.

Knížka Václava Vebera *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953* (Univerzita Pardubice, 2014 – pozn. autorů) byla z ÚSTR, kde docent Veber léta vedl oddělení zkoumání třetího odboje, kde spolupracovala řada mladých historiků a badatelů, exkomunikována, prostě odmítnuta. Přitom autor sám udělal hodně práce nejen v 90. letech na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na přednášky zval očitě svědky, což musel být úžasný materiál pro studenty, ale nejen pro ně. Režisérka Kristina Vlachová, spisovatel Honza Beneš, Milan Paumer, já jsme tam také chodili a mnoho dalších. Nevím, jestli je nějaká podobná nebo lepší kniha o třetím odboji.

Chybí nám zásadní knihy ke všem tématům. Protože my raději kloužeme po povrchu, zjednodušujeme, relativizujeme a na druhou stranu přeháníme. Existují i špatné knihy o třetím odboji, které nerozlišují mezi tím, kdo byl obět, a tím, kdo skutečně něco dělal. Ostatně nemáme ani pořádnou monografii o procesu s Rudolfem Slánským, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka* od Karla Kaplana vyšla v roce 1992.

Já si myslím, že vznikne. Přijde vlna zájmu, budou prameny, nalezené filmové a zvukové nahrávky z procesu s Rudolfem Slánským a spol. slibují nové vnímání tohoto procesu. Sám jsem obraz ještě neviděl, ten se zpracovává a digitalizuje v laboratořích, ale mám doma zvuky, ty si pouštím. Jsem na jejich spojení s obrazem strašně zvědav. Mluvil jsem se zvukovým mistrem, který magnetofonové pásky digitalizoval. A ten mi říkal, že jak se tím zabírá – je to jeho povolání, ale zároveň i hobby – jak mu to prochází rukama, srovnává představu, kterou v něm poslech vyvolává, s jinými prameny. Má k těmto pramenům blízko i pracovně. Chtěl jsem jeho pocity zaznamenat hned, když byla jeho zkušenost ještě čerstvá. Největším zážitkem pro něj bylo, jak silně bylo v rámci procesu přítomné protizhidožské téma, bylo skoro až primární.

Tady máte ono nosné téma pro zahraničí, tohle přitáhne pozornost širší veřejnosti.

Slánského v zahraničí už skoro nikdo nezná, ale to téma „pro zahraničí“ je Artur London, protože jeho *Doznání* zná celý svět. I tak jsem zvědav, jestli se Slánského proces podaří dobře zpracovat, protože je to strašně komplikované. Co se děje v hlavách lidí, kteří jsou pár let po traumatizujícím zážitku z války ochotni aktivně se zapojit do podobné - vy to nemáte rádi, ale já to řeknu - třídní genocidy? Sedm let po válce, když jsou šťastní, že přežili, mají v paměti trauma, vědí, co strašného se odehrálo...

Proč se nám nepodařilo potrestat komunistické zločiny?

Protože my vůbec nemůžeme říct, že nějaké komunistické zločiny byly. Nemáme to prověřené, ale ani podložené pravomocným rozhodnutím soudu, nejlépe mezinárodním tribunálem. Jediná cesta z toho je, že se zítra, pozítří, kdykoliv začne konečně vyšetřovat a komunistické zločiny se proženou soudní mašinerií. Je neuvěřitelné, jak blbě se to všechno dělalo. Ti lidé, kteří pobírali peníze na ÚDV a předstírali vyšetřování, další předstírali, že jsou státními zástupci atd., tak mezi nimi byli i tací, kteří chtěli soudit Mašiny. Ladislav Stahel na Městském státním zastupitelství v Praze chtěl do poslední chvíle, co tam byl, soudit Mašiny. Spis si schovával v tajné spisovně zastupitelství (pokud byl označen razítkem „T“/„PT“, bylo to možné, ve větším se začalo odtajňovat až v roce 1999 - pozn. autorů). To byla zajímavá doba, ten rok 1995, kdy jsem točil Mašiny. Tenkrát mi vysoce postavení státní zástupci Libor Grygárek a Josef Kredba zpřístupnili celý spis „Novák a spol.“, měli ho v kanceláři, byl toho plný prádelní koš. Grygárek připojil komentář: *Tyhle fotografie, jak tam teče krev z lidí, to si natočte a to tam určité dejte. - Já je tam určité dám*, říkal jsem. Oni to pak zavřeli, schovali do tajné spisovny, takže badatelé se k tomu nemohli dostat, předstírali, že to je živý spis. Já jsem tehdy měl

Jiří Buřič, tehdejší starosta Kolína, Martin Vadas a Michal Heldenburg na Švédově statku v Lošanech, květen 2008

Foto: archiv Martina Vadase

několik hodin na to, abych něco vybral. Zajímavé je, co všechno jsem za těch pár hodin stihl natočit. Když se na ty záběry koukám, je tam ještě dnes spousta podstatných věcí. A to jsem v tom byl v podstatě sám. Sám s kamerou, žádný štáb nebo aspoň někdo se skenerem a tak.

Tušil jste, že někdy budete trávit tolik času v archivech?

Koncem listopadu 1989 jsme si mysleli, že je všechno ve správných rukách a že už se nemusí vlastně nic dělat. A to byl šílený omyl. Protože i kdyby ty ruce byly zlaté, nemohly to zvládnout. Archivy zůstaly v rukách předlistopadových archivářů, z nichž bylo mnoho straníků, zpřístupňovalo se jen výběrově a vybraným kamarádům. Štěstí, že od roku 2004, kdy vstoupil v platnost nový archivní zákon, je to za námi, ale kolik času jsme ztratili.

Když jsme byli v první půlce devadesátých let v Berlíně s delegací českých badatelů - byli tam Petruška Šustrová, Pavel Žáček, Milan Hulík, Kristina Vlachová, Petr Placák, Jiří Sirotek, Antonín Kostlán a další - zaviděli jsme Němcům, že věděli, co se

má udělat, že se mají obsadit archivy. Natočil jsem o tom film *Zpráva o cestě za tlustou čárou* (ČT 1994 - pozn. autorů). To, co se odehrávalo potom, už je jiná věc. A dopadlo to tam možná ještě daleko hůř než tady.

Dokumentarista je ten, kdo si vybere nějaké téma, nějak ho natočí, potom ho nějakým způsobem sestříhá a dá tomu nějakou kompozici. Dokument je tedy autorská výpověď, nebo má být, jak si řada lidí myslí, nestranný a objektivní?

To je šílený rozpor, co je to objektivní a co subjektivní. Pojem „dokumentární film“ v dnešním slova smyslu začal jako první užívat skotský režisér a zakladatel kanadské Národní filmové rady John Grierson. Ten prohlásil, že dokumentární filmy jsou „tvůrčím zpracováním reality“. Samozřejmě mezitím uběhla desetiletí, kdy se různí tvůrci vůči těmto dávným postulatům i vůči sobě navzájem vymezovali. Chtěli předvádět svoji osobitost a nezaměnitelný styl. Zrovna tohle mě tak nerajcuje, mám za to, že je třeba více sloužit tématu, poznávat a opracovávat ho z různých pohledů.

I když nejsou mé vlastní, mají svoji relevanci. Bývám dost nedůvěřivý, když se mi říká: *Ale jak to vidíš ty? Ukaž, jak to vidíš ty!* Myslím, že je důležité udělat dokument tak, aby divák měl šanci si svobodně utvářet názor.

O mém názoru si můžeme povídat u vína nebo v rozhovorech do novin. My jsme se ve FITES snažili uspořádat v roce 2015 seminář *Jak vzniká audiovizuální obraz minulosti*. Šlo hlavně o to, jak filmaři spolupracují s historiky a s archivy. Šílené bylo, že ono to ty historiky moc nezajímalo, účast byla docela slabá. Ale přesto jsme se něco navzájem dověděli. Často někdo vyčítá odborným poradcům-historikům, že je ve filmu něco, co tam nemělo být, a naopak, že tam není něco jiného. Ale odpovědnost za obsah má zejména režisér, pak dramaturg a producent. Konečná verze audiovizuálního díla vzniká často velmi dlouho, již bez přítomnosti odborného poradce-historika. Není to dobře, sám upřednostňuji užší spolupráci až do konce.

Zaregistroval jsem na Slovensku kritiku na adresu některých publicistů, že jsou „papagáji“. Přijdou, jenom nastaví mikrofon, anebo už předem ví, kam chtějí dokument nebo reportáž směřovat... Jaký máte přístup vy?

Nemůžu říci, že bych se snažil dokument směřovat podle nějakých předpokladů nebo hypotéz na začátku. Naopak, snažím se, abych si „naložoval“ do hlavy všechny informace, zažil si to s těmi lidmi na místě, nejlépe napoprve, a teprve potom skládám nějakou výpověď, která by měla vnitřní vazby, aby to na sebe navazovalo, postupně se to vysvětlovalo, odkrývalo. Nemyslím si, že ten recept je vždy stejný. Každý materiál a každé téma si žádají něco jiného. Podle mě je největší problém, že na to vypracování nikdy není dost času, chybí prostor nechat věc uležet. V televizi mají nějaké normy. Strážnu režisér dostane třeba na tři nebo na deset dní. A ještě v kuse, bez možnosti řádného odstupu. To je malér, protože k tomu není důvod.

Martin Vadas (nar. 30. 11. 1953 v Praze), kameraman, režisér a producent dokumentárních filmů. Absolvent FAMU, kde v letech 1982–2002 působil jako pedagog. Absolventský film *Evžen mezi námi*, který vytvořil roku 1981 s Petrem Nýdrlem a Janem Krausem, byl zakázán a do distribuce se dostal až v roce 1990. Výběrová filmografie (kromě titulů uvedených v textu): *Otec, matka a Michael Kocábovi* (1992), *Americký zápisník Vladimíra Mertý* (1994), *Pravdě podobný příběh Vladimíra Hučína* (2006), *Těla nevydávat* (2011), *Dlouhý srpen Jiřího Krejčíka* (2012), *Cesty dětí* (2016) nebo satirický pořad *Dvaadvacítka* (1997–1999, s Janem Krausem a Jiřím Ornestem). Je kameramanem řady dokumentů svých kolegů, zejména Jany Ševčíkové, Kristiny Vlachové, Marie Šandové a Vladimíra Mertý. Angažuje se v Českém filmovém a televizním svazu (FITES), jehož je od roku 2014 předsedou. Aktivní sportovec (tenis, sjezdové lyžování).

Ceny ohromně klesly, taková offline strážna už nestojí žádný mnohamilionový majlant. Taky dramaturgové nedělají vždy svoji práci. Dramaturg řekne: *On to autor takhle chce, tak já mu to přeci nebudu vymlouvat nebo mu říkat, jak to má dělat, to bych mohl ten film udělat sám*. To jistě nemusí, ale měl by přinést kvalifikovaný názor a argumenty.

Jsou ještě dnes takoví dramaturgové?

Je jich málo. Já jsem požádal Janu Hádkovou, aby dělala Slánského, *Nejkravější proces*. Je to generačně blízký člověk a má určitě ponětí o tématu, cítí jeho důležitost. Dramaturgovala spoustu filmů, má velkou zkušenost. Angelika Hanauerová je dokumentaristka, režisérka. K některým výsledkům její práce, třeba o Chartě 77, jsem kritický, ale jako dramaturgyně byla vynikající, velmi pomáhala a dávala podněty autorům a režisérům. Režisér byl pod inspirativním tlakem, pracoval s vědomím, že někdo od něj chce dobrou práci, dobré dílo, nejen položku k odškrtnutí.

Problémem také bývají producentské mafie, které sekají díly jako na běžícím pásu...

Oni do toho zpravidla neinvestují nutný čas, o penězích nemluvě. Amatérská veřejná služba je smrt demokracie a kultury. Soustředěný tvůrčí rozhovor při vzniku nějakého díla, kdy si obě strany naslouchají, je zázrak. Záchranou pro dokumentární sérii *Proces H* bylo to, že jsme byli dlouho ve strážně, nejdřív s asistentem a pak i se strážačem, že jsme se tam párkrát setkali i s vámi histori-

ky a vy jste se na to vydrželi koukat a odladili lapy, které jsem tam já ve své hlouposti nasekal. Dodnes nemám pocit, že by v *Procesu H* byla nějaká závažná chyba. To ve filmu *Země bez hrdinů, země bez zločinců...* je malér hned v úvodním titulku. Oni tam místo 248 natukali 284 justičních obětí komunismu. Titulky byly dělány ještě starou technologií, takže to nejde opravit. Když to někde na školách pouštím, ptám se, jestli to diváci odhalili.

Historik může vědět, ale nemusí napsat. Vy jako dokumentarista se zase můžete na cokoli zeptat, ale už to tam potom nemusíte dát. Třeba proto, že je to pro toho člověka citlivé...

Nejsem investigativní novinář, abych šel po těchhle úlovcích ze soukromí, které by pronikly do záznamu. Ony většinou taky nejsou podstatné. Podstatná je relevance. Jestli to je relevantní informace, tak tam patří, i když je nějakému mluvčímu nepohodlná. A jakou formou se to tam dostane, jestli přímou výpovědí, nebo zjištěním dalšího zdroje, ze kterého si to můžeme ověřit, už je vedlejší. Pokud je to relevantní informace, tak tam má být.

Co když mají vaši respondenti odpovědi už naučené?

Musíme to přijmout tak, jak to ten mluvčí říká, a pokud nás odpověď neuspokojí, můžeme klást doplňující otázky. Ne každý se umí vyjádřit na první dobrou a vystihnout situaci ve všech podstatných aspektech, které jsou důležité. Pasivně sedět u mikrofonu a čekat, co ten člověk řekne, to

je tragédie, k tomu tam nemusí být dokumentarista, stačí kovová tyč.

Jak často zvažujete, jestli nějaký záběr použít, nebo ne?

Buď tam ten záběr patří, nebo ne. Jakmile by mi někdo řekl, že věc se má jinak, než ze záběru vyplývá, tak bych šel po věcné stránce, aby tam nebyla zbytečná blbost. Ale nedělám investigativní žurnalistiku, abych lidi nachytával na tom, že si něco nepamatují, nesprávně vysloví nebo něco takového. Paměť je strašně ošidná.

Ale co když vám lžou?

Když respondent lže a je to zajímavé, snažím se tam dodat tu správnou informaci. Vyřčenou lež konfrontuji s nějakým lejtrem, titulkem nebo s něčím, kde je správný údaj. Lidé jsou už takoví, že občas lžou. Někdy vědomě, někdy proto, že si upravují skutečnost, něco třeba už dávno vytěsnili. Ale když už jsou odhodlaní vypovídat před kamerou, je to podle mě spíš nedostatek paměti. Mají utkvělou představu, že to bylo takhle. V životě by je nenapadlo, že je někde dokument, který by říkal, že to bylo jinak. Mrzí mě například, že jsem nenatočil Stanislava Rošického, syna Josefa Rošického, pokladníka, člena KSČ a Lidových milicí, který mířil svojí nabitou pistolí na bezbranného Josefa Mašína, aby v zápase o tuto pistolí byl nakonec 2. srpna 1952 nedaleko obce Žleby Josefem zastřelen. Synovi bylo tehdy 10 let, ale rád bych konfrontoval jeho výroky v televizi v roce 2011 s protokolem o ohledání místa činu atd., aby si jako vysokoškolský učitel uvědomil, že žil celý život v bludu. Chápu jeho bolest, je pro něj těžké vzpomínat na mrtvého tátu. Ale on vystupoval léta veřejně, jako kdyby byl svědek, ale on svědek není. On má všechno z bůhví jakých pramenů. To, co vyprávěl, že tatínek nikdy nebyl ve straně. Ani o sobě nikdy neřekl, že byl také členem KSČ.

Šílená věc našeho polistopadového odkazu je kartotéka členů KSČ. Vždy,

Natáčení s Vladimírem Mertou v roce 2008

Foto: archiv Martina Vadase

na všech slyšeních v parlamentu, když se hodnotila činnost ÚSTR, jsem připomínal, že jsem žádal Pavla Žáčka, Daniela Hermana a další, aby udělali digitalizaci kartotéky členů KSČ. Dokud ještě žijí pamětníci, aby se údaje v databázi ověřily a členská základna se mohla představit veřejnosti.

To je otázka na Národní archiv.

Ne, ne. O všechny tyhle archiválie si mohl požádat ÚSTR. Ono se to musí interpretovat, musí se to zkompletovat. Ale čím později se to udělá, tím hůř. Když v Německu publikují články, vždycky napíšíou člen NSDAP nebo funkcionář atd. Je zásadní věc, že se tady vytvořilo povědomí o „estébácích“, veřejnost ovšem nerozlišuje, kdo byl důstojník, agent nebo prověřovaná osoba. Ale že byl někdo člen KSČ, člen strany, která měla vedoucí úlohu, všechno řídila a za všechno nese i největší zodpovědnost, to je kategorie nepoznaná. Kdyby se na tom zapracovalo, byla by z toho zásadní archivní pomůcka dostupná dálkově všem badatelům. Těm by se tak otevírala cesta k poznání příběhů

a souvislostí přes členství osob ve straně, kterou platný zákon označuje za zločinnou.

Je nějaké téma, které vám uniká?

Tisíc témat mi uniká. Nejvíc mi uniká život, protože roky letí a Mašínům by se mělo věnovat několik let práce, aby se to dalo pořádně dohromady. Původně jsem nemyslel, že se budu zaobírat Slánským, protože k tomu nebyl materiál - byl jsem přesvědčený, že leží někde v Rusku. Ale když Národnímu archivu ty věci spadly do klína, myslím si, že stojí za to se tím zaobírat. Je zajímavé, že je jakési společenské povědomí o tom, že v padesátých letech byly nějaké procesy, a asi tak osmdesát procent dotazovaných si myslí, že to byl proces se Slánským a spol. Takhle k tomu přistupovali i komunisté až do roku 1990. A někteří z nich i dnes.

Život a profese je u vás jedno a totéž?

Snad ne, ale moje profese hodně postupuje můj život. Chci-li být připraven na výzvy, kus života to stojí.